

**ЧИТАЛЬНЯ ТОВАРИСТВА «ПРОСВІТА» В СХІДНИЦІ
(1909 – 1939 рр.)**

У статті розкрито заснування та діяльність читальні Товариства «Просвіта» в селищі Східниця на Дрогобиччині, показано її керівний склад, окреслено зростання членів, виокремлено етапи функціонування читальні.

Ключові слова: Східниця, читальня, «Просвіта», культурно-освітній рух.

Haliv M. D. The fellowship «Prosvita»'s reading room (chytal'nya) in Skhidnyzia (1909 – 1939). The foundation and activity of the fellowship «Prosvita»'s reading room (chytal'nya) in Skhidnyzia Drogobych district are disclosed in the article, its management team is shown, the members growth is outlined, the Chytal'nya's functioning stages are distinguished.

Key words: Skhidnyzia, chytal'nya, «Prosvita», cultural and educational motion.

Галів М. Д. Читальня Общества «Просвіта» в Сходнице (1909 – 1939 гг.). В статье раскрыто основание и деятельность читальни Общества «Просвіта» в поселке Сходница на Дрогобыччине, показана ее руководящий состав, очерчено рост членов, выделены этапы функционирования читальни.

Ключевые слова: Сходница, читальня, «Просвіта», культурно-образовательное движение.

Постановка проблеми. Дослідження історії діяльності громадських організацій кожного міста чи села є необхідною умовою та складовою частиною більш масштабного вивчення історії освіти краю, регіону, країни. Такі напрацювання на історично-краєзнавчому рівні дають змогу з'ясувати деталі історичного процесу, соціальне обличчя та громадську активність населення, більш прискіпливо й акумульовано розглянути трансформаційні процеси в свідомості та освітньому рівні мешканців. У цьому контексті актуальності набуває, зокрема, й історія діяльності читальні «Просвіти» в Східниці на Дрогобиччині, населення якої до Другої світової війни характеризувалося поліетнічною структурою (що, безумовно, посилює увагу до просвітніх прагнень української громади у межах мультинаціонального середовища).

Аналіз досліджень. Діяльність осередків Товариства «Просвіта» на Дрогобиччині стала предметом історичних публікацій у 1970 – 1980-х рр. Саме тоді у виданих в діаспорі збірнику «Дрогобиччина – земля Івана Франка» було опубліковано низку статей (здебільшого меморіального характеру, хоча деякі з них містили джерельну інформацію), що стосувалися читалень «Просвіти» міжвоєнного періоду [10]. В роки незалежності України з'явилося дослідження Ж.Ковби [6], де представлено матеріали з історії низки читалень Дрогобиччини. Згодом діяльність осередків «Просвіти» в містах і селах краю досліджувалася Б. Добрянським [4], М. Гаврилюком [2], М. Галівим [3], Ю. Кульчицьким [7], М. Чепіль [14] та ін. Окремі аспекти функціонування читальні просвіти на теренах Східниці, зокрема, описували М. Базар [1], В. Цветков (Літописець В'ячеслав) [8] та ін. [9]. Подана ними інформація все ж потребує переосмислення до доопрацювання.

Мета статті – розкрити процес становлення і діяльності читальні Товариства «Просвіта» в Східниці на Дрогобиччині (1909 – 1939 рр.).

Виклад основного матеріалу. Виникнення першої читальні Товариства «Просвіта» відбулося у Східниці на початку ХХ ст. У цей час в селі існувала читальня москвофільського товариства імені М. Качковського, проте вона, за визначенням східничанина Михайла Свища, «не давала знаків життя» [11, 21]. Тож група українофілів зі Східниці задумала трансформувати москвофільську читальню в осередок «Просвіти».

Шостого грудня 1907 р. лідер цієї групи Михайло Свищ звернувся з листом до Головного Відділу Товариства «Просвіта» у Львові. Наголосивши на тому, що діяльність читальні товариства ім. М. Качковського занедбана, а зараз «перейняли управу читальні люде молоді, котрі сі придержують партії Української і три четверті членів також суть свідомі люде перейшли до Української партії», він підкреслив бажання розформувати її і заснувати читальню саме «Просвіти» [11, 21–21зв.]. Водночас автор листа вказував на дві обставини, котрі, на його думку, перешкоджають реалізації цього шляхетного наміру: 1) будинок читальні товариства ім. М. Качковського належить громаді, але оскільки «начальник громади – жид, і ціла рада – ляцько-жидівська, і тих пару москвофілів, від котрих ми управу читальні відібрали, тримають разом з начальником і радов руку», то М. Свищ побоювався, щоб новостворену читальню не вигнали з громадського будинку; 2) відповідно до статуту читальні товариства ім. М. Качковського, у разі припинення її діяльності «маєток читальняний переходить на Церков», а це не задовільняло реформаторів, які не бажали віддавати місцевій парафії книжки і кошти читальні [11, 21зв.–22].

На цей лист керівництво Товариства «Просвіти» дало відповідь уже 20 грудня того ж року. Львівські просвітяни рекомендували провести загальні збори читальні, на яких $\frac{3}{4}$ присутніх членів повинні виступити за розв'язання старої читальні й передачу її маєтку новій читальні «Просвіти». Лише у випадку відсутності такої ухвали маєток читальні товариства ім. М. Качковського буде переданий церкві. З приводу розміщення читальні Головний Відділ Товариства «Просвіта» у Львові порадив східничанам «не заходити з урядом громадським в ніякі мари, старатися по добру наклонити уряд громадський до того, щоби давав і на дальше уміщення читальні в своїм домі». Коли б громадський уряд категорично відмовився це робити, то слід розмістити читальню «Просвіти» деінде [11, 20–20зв.].

Мабуть, справа з перетворенням читальні в Східниці виявилася не простою, бо затягнулася майже на півтора року. І хоча в «Журналі реєстрації читалень...», котрий вели канцеляристи «Просвіти» у Львові, заснування просвітянського осередку в Східниці датовано 19 вересня 1908 р. [13, 176], насправді його діяльність розпочалася в наступному році. Цьому неабияк посприяв Дмитро Беч, який з 1908 р. зайняв посаду вчителя в Східницькій етатовій школі [15, 580]. Саме він 8 березня 1909 р. скерував до Головного Відділу Товариства «Просвіта» у Львові листа, до якого долучив письмове прохання перетворити москвофільську читальню на просвітянську. У листі ж просив надати статuti для читальні «Просвіти» й повідомляв про намір провести загальні збори читальні, запевняючи, що «у нас ледве чи буде хто обставати за теперішньою читальнею Качковського, а в кожному разі небагато» [11, 24]. Крім того, до листа було прикріплено «Спис членів-основателів читальні «Просвіти» в Східниці», де наводилося 11 імен і прізвищ: Дмитро Беч, Михайло Свищ, Йосиф Дубленич, Сень Дубленич, Микола Журавчак, Микола Іванчук, Іван Дзюбак, Ілько Пронь, Микола Пронь, Олекса Федичин, Семен Рудницький [11, 26]. Згодом Д. Беч повідомив, що десятьох селян записав у члени «Просвіти» в грудні 1908 р. [11, 28]. Тож саме ці люди стояли біля витоків східницького осередку «Просвіти».

Головний Виділ Товариства «Просвіта» у Львові з цієї нагоди висловив приємність, «що громадяни Східниці порозуміли, де їм шукати помочи в їх просвітно-економічних змаганнях та рішили приступити до оснований читальні «Просвіти» на місце дотеперішньої Качковського». Відтак повідомив, що подання про заснування читальні в Східниці надіслав до Намісництва, і рекомендував після отримання затвердженого статуту відкрити читальню, провести загальні збори, на яких ухвалити про розпуск старої читальні, утворення нової, й передачу відповідного майна [11, 25].

Відтак відкриття читальні відбулося 4 липня 1909 р. Як свідчить звіт про роботу читальні від 4.07.1909 до 1.03.1910 рр. (датований 10 березня 1910 р.), під час перших загальних зборів, які проведено у день відкриття, було обрано керівництво (виділ) читальні в такому складі: голова – Йосиф Дубленич, містоголова (заступник) – Микола Пронь, писар – Дмитро Беч, касир – Сень Дубленич, бібліотекар – Михайло Свищ, господар – Микола Пинюта, заступники виділового – Тома Савчин, Василь Баб'як. На той час налічувалося вже 144 члени читальні: 108 чоловіків (у т.ч. 26 парубків), 36 жінок (з них 12 дівчат). Серед них лише 50 осіб були письменними [11, 41]. Уже 31 травня 1910 р. голова читальні Й.Дубленич повідомляв Головний Виділ Товариства «Просвіта», що кількість членів зросла до 152 осіб [11, 45].

Ймовірно, читальня «Просвіти» у Східниці мала певні перешкоди в своїй діяльності з боку місцевих польських та інших організацій. У згаданому вище звіті від 10.03.1910 р., йшлося про ставлення представників різних національностей, які мешкають в громаді, до просвітянських справ. Згідно з ним, ставлення русинів-українців є прихильним, поляків – крайньо ворожим, інших народностей (євреїв тощо) – дуже ворожим і провокаційним [11, 42].

На жаль, за браком джерел важко з'ясувати історію читальні в наступне десятиліття. Припускаємо, що під час Першої світової війни читальня не діяла (можливо, була знищена російськими військами генерала Каледіна). Лише у 1920 р. просвітянин Михайло Свищ листовно звернувся до Головного Виділу у Львові, декларуючи бажання відновити у Східниці читальню «Просвіти», «знаходячуся в цілковитому занепаді під теперішню пору». Водночас просив надіслати статут «Просвіти», якого «в нас після знищення Товариства зовсім нема» [11, 46–47]. 30 грудня 1920 р. зі Львова надійшли статут і відповідь на лист, в якому Головний Виділ повідомляв, «що при відновленні читальні поступаються як за австрійських часів» [11, 48]. 10 березня 1921 р. М. Свищ повідомляв до Львова про внесення східницькими просвітянами подання до повітового староства в Дрогобичі щодо наміру відновити читальню, скликавши загальні збори [11, 51].

Очевидно, польські чиновники у той час не дали дозволу на відновлення читальні, бо лише через п'ять років справа зрушила з місця. У 1925 р. читальню було відновлено [11, 78]. Головою читальні став Яким Пронь, секретарем – Осип Пронів [11, 56]. У цей час спостерігалось швидке зростання кількості членів читальні у Східниці. Протягом 1928 – 1930 рр. просвітянами стали 116 східничан [11, 19–19зв.].

Під час зборів членів читальні, які відбулися 7 квітня 1929 р., було обрано виділ у такому складі: голова – Яким Пронь (господар, 37 років); містоголова – Степан Бобешко (господар, 34 роки); секретар – Осип Пронів (робітник, 30 років), скарбник – Дмитро Іванчук (робітник, 30 років), бібліотекар – Катерина Голяк (господиня, 34 роки), господар – Петро Пронь (робітник, 35 років), члени виділу: Марія Іванчук – (господиня, 39 років), Михайло Коцко (господар, 35 років), Михайло Дмитришин син Петра (робітник, 36 років), Михайло Дубленич, син Осипа (господар, 41 рік). До складу ревізійної комісії увійшли: о. Василь Марущак (місцевий греко-католицький парох, 40 років), господарі

Галів М. Читальня товариства «Просвіта» в Східниці (1909 – 1939 рр.)

Лев Войтович (38 років), Матвій Дзюбак (43 роки) [11, 4]. Як бачимо, більшість з лідерів читальні молоді люди віком 30 – 43 роки, сім з яких працювали у власному господарстві, а чотири – робітниками (ймовірно, на місцевих нафтопромислах). Членів читальні на той час налічувалося 116 осіб, з них 93 чоловіки і 23 жінки. Протягом 1929 р. відбулося чотири засідання членів читальні, але відписи протоколів не пересилали до філії у Дрогобичі і канцелярії Товариства «Просвіта» у Львові. Про збори філію східничани повідомляли, проте філія читальні не люструвала [11, 4–4 зв.].

Наступний виділ читальні було обрано на зборах 16 лютого 1930 р. Його склад змінився. Так, головою було обрано о. Володимира Марущака, заступником голови – місцевого кравця Івана Голяка, секретарем – робітника-«моторового» (уже не господаря) Степана Бобешка, скарбником – робітника Петра Проня, бібліотекарем – робітника Михайла Дмитришина, господарем – робітника Василя Левицького, членами виділу – господаря Матвія Дзюбака, робітника Миколу Ільницького, ковалів Тому Стемницького і Петра Паращака. Ревізійну комісію цього разу склали робітники-«вертачі» Іван Коцко і Матвій Журавчак та коваль Лев Войтович [11, 7]. Отже, представників робітництва серед просвітян побільшало, причому деякі з них були доволі молодими (В. Левицький мав 24 роки). Станом на кінець червня 1930 р. східницький осередок «Просвіти» нараховував 128 членів (80 чоловіків і 48 жінок). Дрогобицька філія «Просвіти» цього разу активніше поставилася до своїх контрольних функцій (мабуть, вплинув Головний Виділ зі Львова, побачивши попередній звіт читальні), бо її представники (серед них і голова філії д-р Степан Витвицький) все ж 8 червня звізитували читальню в Східниці [11, 7–7зв.].

У цей час над східницькою читальнею нависла чергова загроза. 18 червня 1930 р. уряд Львівського воєводства видав рескрипт, яким ліквідував читальню «Просвіти» в Східниці, оскільки її діяльність, на думку польських чиновників, вийшла за рамки статуту. Йшлося про те, що під час зборів 16 лютого 1930 р. присутні понад 80 членів читальні за ініціативи виділу заспівали національний гімн «Ще не вмерла Україна». Виконання цієї пісні було заборонене польським карним судом у Львові 5 жовтня 1928 р., бо вона начебто містила «символи насильства, збурення спокою публічного...». Крім того, як повідомляло Дрогобицьке повітове староство, розпочато карну справу проти голови читальні о. Володимира Марущака, «який ту пісню заінтонував і, попри заклик з боку органу державної поліції, відмовився перестати співати ту пісню та не закликав зібраних до припинення співу» [12, 1].

Ця звістка пролунала для східницьких просвітян мов грім серед ясного неба. З огляду на передбачену польським законодавством можливість, протягом 14 днів від часу повідомлення про прийняте властями рішення внести апеляцію, члени читальні подали відклик до міністерства внутрішніх справ у Варшаві. Оскільки відповіді не дочекалися, то 30 жовтня 1931 р. подали його вдруге. Проте й цього разу безрезультатно [11, 69–69зв.].

Водночас, не марнуючи часу, місцеві просвітяни звернулися до Головного Виділу «Просвіти» з проханням відкрити нову читальню. Вже 10 липня 1930 р. Степан Бобешко написав відповідного листа до Львова, прохаючи надіслати п'ять статутів і «друк на подання» (бланк заяви. – Авт.) про заснування читальні [11, 61 зв.]. Через чотири дні керівництво Товариства «Просвіта» підтримало цю ідею, надіслало статуту й дало детальну інструкцію щодо належного подання відповідних документів до органів влади [11, 59]. 20 липня С. Бобешко знову написав прохального листа до Львова: «Зазначаємо, що розв'язанне нам владою читальні болоче діткнуло нас, та ввело в громадян при-

гноблення. Проте просимо дуже по можності чим найскоріше полагодити нам нашу справу з заснуванням чит. «Просвіти», бо просто не можемо собі виобразити дальшого життя без читальні «Просвіти» [11, 60].

25 серпня 1930 р. просвітяни Василь Журавчак, Микола Іванчук, Михайло Миськів, Магда Проневич, Олекса Дубневич, Павло Журавчак, Дмитро Іванчук, Павло Стемпіцький, Павло Бібуцький, Ілько Журавчак подали прохання до воєводського уряду, повідомляючи, що «бажають закласти в себе читальню «Просвіти» [11, 58]. Проте у вересні 1930 р. розпочалася сумнозвісна пацифікація українців, тож про відновлення читальні в цих умовах не могло бути й мови.

П'ять років справа відновлення читальні «Просвіти» в Східниці не могла зрушити з місця через позицію польських властей. 21 червня 1935 р. голова дрогобицької філії Товариства С.Витвицький звернувся до централі у Львові з листом, в якому описав перипетії, пов'язані із закриттям східницької читальні у 1930 р. та подальшими намаганнями її відновити. Мотивуючи необхідність відкриття осередку «Просвіти» в Східниці, він зазначив: «Справа тої Читальні є дуже важна з тої причини, що громадяни Східниці хотять побудувати у себе читальняний дім і на ту ціль рада громадська ухвалила вже площу. Однак з браку Читальні, як правної особи – якій спеціально рада громадська застерегла ту площу – не можна з того дару скористати» [11, 58].

29 червня 1935 р. до Головного Товариства у Львові було подано прохання мешканців Східниці про відкриття читальні «Просвіти» ім. М. Грушевського, котре підписали: Михайло Коцко, Тома Стемпіцький, Василь Левицький, Степан Бобешко, Микола Ільницький, Осип Пронів, Яким Пронь, Михайло Дубленич, о. Володимир Марущак, Павло Журавчак, Олекса Дубленич, Матвій Журавчак с.Антоня, Рузя Войтович, Микола Дубик, Стефан Журавчак [11, 70].

Третього липня того ж року керівництво Товариства «Просвіта» звернулося до філії в Дрогобичі, повідомивши про дозвіл на відкриття читальні в Східниці. При цьому керівникові філії рекомендувалося особисто звернутися до дрогобицького старости з цього питання, а також нагадати йому слова очільника відділу безпеки при воєводському уряді п.Самбора, який заявив, що немає нічого проти відновлення закритих читалень «Просвіти» (за умови, що ті діятимуть в рамках закону). Водночас філії доручалося подбати, щоб серед членів читальні не було людей «ворожо настроєних проти держави і польської нації», караних судово чи адміністративно, або таких, стосовно котрих поліція чи староство мали б якісь «заміти» [11, 71–71зв.]. Зміст листа яскраво ілюструє позицію «Просвіти» в рамках «політики нормалізації» польсько-українських взаємин, котру щойно почали впроваджувати з ініціативи УНДО та уряду.

Можливо, саме завдяки «нормалізації» читальня в Східниці отримала дозвіл від староства на заснування [11, 16–16зв., 75]. 13 липня 1935 р. відбулися установчі загальні збори читальні «Просвіти» ім. М. Грушевського, на яких обрано виділ читальні: голова – о. Володимир Марущак, заступник – робітник-«вертач» Матвій Журавчак с.Антоня, секретар – крамар Микола Дубленич, скарбник – тесля Дмитро Слущкий с. Гриня, бібліотекар – рільник Павло Стемпіцький, господар – рільник Михайло Дубленич с.Степана, член виділу – Рузя Войтович, заступники членів виділу – робітник Микола Ільницький, теслі Михайло Коцко і Петро Коцко с.Томи, члени контрольної (ревізійної) комісії – Осип Пронів, Степан Бобешко, Яким Пронь [11, с. 10, 73]. Під час засідання виступив і делегат філії «Просвіти» з Дрогобича В. Городиський, котрий при сутнім детально роз'яснив статут Товариства [11, 74, 77–77зв.].

Галів М. Читальня товариства «Просвіта» в Східниці (1909 – 1939 рр.)

На той час налічувалося 34 члени читальні (31 чоловік і 3 жінки). Муж довір'я «Просвіти» в Східниці Микола Іванчук за півроку спромігся залучити до Товариства 23 члени [10, 10–10зв.]. Наступного року головою східницької читальні було обрано Матвія Журавчака. Під його керівництвом 28 лютого 1937 р. відбулися загальні збори, під час яких члени виділу звітували про свою працю. Зокрема, секретар виділу о.В.Марушак повідомив присутнім, що членами читальні є 173 члени [11, 14]. Тож за 14 місяців число просвітян в Східниці зросло у понад п'ять разів.

Тоді ж (28.02.1937 р.) було обрано новий виділ читальні. Головою знову став о.Володимир Марушак, заступником – Петро Пронів, секретарем – Михайло Дубленич с.Степана, скарбником – Микола Іванчук с.Олекси, бібліотекарем переобрано Павла Стемпіцького, господарем обрано Петра Коцка, членом виділу – Степана Журавчака, заступниками членів – Миколу Дубленича с.Дмитра, Дмитра Слудького, Данила Слудького. До контрольної комісії уведено Івана Дзюбака с. Олекси, Осипа Проніва, Осипа Журавчака. Присутній на засіданні делегат дрогобицької філії «Просвіти» магістр І.Скочилася побажав, щоб «між членами була любов і довіра і щоб члени, утворивши власний провід, підчинялись йому карно» [11, 15].

Відзначимо, що о.Володимир Марушак переобирався головою читальні і в 1938 та 1939 рр. (його підпис, як керівника виділу місцевого осередку «Просвіти», бачимо на документах з 14.03.1938 і 12.05.1939 рр.) [11, 76–76зв., 79]. Натомість інформацію Літописця В'ячеслава про керівництво читальнею Степаном Бобешком [8, 65] можемо вважати правдоподібною лише щодо 1941 р., коли в перші місяці німецької окупації читальню «Просвіти» (з 1942 р. – Українське освітнє товариство) було відновлено після ліквідації Товариства радянською владою у 1939 р. Щоправда, згідно з газетними матеріалами, в 1943 р. її очолював Осип Пронів [5, 4].

Відтак, в історії східницької читальні «Просвіти» можна виділити такі етапи: 1) 1909 – 1914 рр.; 2) 1925 – 1930 рр.; 3) 1935 – 1939 рр.

Висновки. Отже, тридцятилітня історія діяльності Товариства «Просвіта» в Східниці декілька разів переривалася як об'єктивними (війна), так і суб'єктивними обставинами (вороже ставлення з боку представників офіційних властей). Попри усі труднощі (фінансові, кадрові тощо), просвітянська робота в селі набирала обертів, ознакою чого стало спорудження будинку читальні, активна діяльність бібліотеки, створення театрального гуртка, курсів для неграмотних тощо. Важливо, що навколо читалень гуртувалася сільська інтелігенція (учитель Д. Беч, парох о. В. Марушак) та найбільш активна частина селян, переважно молодого і зрілого віку, що, очевидно, неабияк впливало на зростання національної свідомості східничан-українців.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Базар М. Східниця. Красназвичий нарис / Михайло Базар. – Дрогобич : Коло, 2004. – 100 с.
2. Гаврилюк М. «Просвіта» Дрогобиччини колись і тепер / Микола Галів // Дрогобиччина – земля Івана Франка : збірник географічних, історичних, етнографічно-побутових матеріалів та мемуарів. – Т. 4. – Дрогобич, 1997. – С. 459–466.
3. Галів М. Виникнення та діяльність читалень «Просвіти» в селі Гаї Нижні / Микола Галів // Бойківщина : Науковий збірник / [упор., ред. О. Німолінич]. – Дрогобич : ВГО «Бойківське етнологічне товариство»; Коло, 2013. – Т. 4. – С. 699–707.
4. Добрянський Б. До історії діяльності читальні «Просвіта» імені Т. Шевченка та гуртка імені М. Шашкевича товариства «Рідна школа» в Унятичах // Б. Добрянський, В. Добрянський // Дрогобицький красназвичий збірник. – 1995. – Вип. 1. – С. 95–99.
5. І Борислав відживає [редакційна] // Голос Підкарпаття. – 1943. – Ч. 21 (83). – 23 травня. – С. 4.

6. Ковба Ж. «Просвіта» – світло, знання, добро і воля українського народу (До 125-річчя з дня заснування) / Жанна Ковба. – Дрогобич : «Відродження», 1993. – 124 с.
7. Кульчицький Ю. Улично 1930 – 1940-х років. Ріст культурно-національної свідомості / Юрій Кульчицький // Дрогобиччина – земля Івана Франка : збірник географічних, історичних, етнографічно-побутових матеріалів та мемуарів. – Т. 4. – Дрогобич, 1997. – С. 478–493.
8. Літописець В'ячеслав. Східниця – бальнеологічна столиця Карпат. – Дрогобич: Коло, 2009. – 600 с.
9. Нариси з історії Східниці / ДДПУ ім. І. Франка, істор. факультет / [наук. ред. Л. Тимошенко]. – Дрогобич: Коло, 2013. – 404 с.
10. Скочиляс І. Читальні Просвіти в місті Дрогобичі та в селах і містах Дрогобиччини / І. Скочиляс // Дрогобиччина – земля Івана Франка : збірник географічних, історичних, етнографічно-побутових матеріалів та мемуарів. – Т. 1. – Нью-Йорк – Париж – Сідней – Торонто, 1973. – С. 229–443.
11. Центральний державний історичний архів України у Львові (далі – ЦДІАУ у Львові). – Ф. 348. – Оп. 1. – Спр. 5410.
12. ЦДІАУ у Львові. – Ф. 348. – Оп. 1. – Спр. 5411.
13. ЦДІАУ у Львові. – Ф. 348. – Оп. 1. – Спр. 6347.
14. Чепіль М. Читальні «Просвіти» та формування духовних основ українського села на Дрогобиччині / Марія Чепіль // Дрогобицький краєзнавчий збірник. – 1997. – Вип. 2. – С. 38–43.
15. Szematyzm Królestwa Galicyi i Lodomeryi z wielkiem księstwem krakowskiem na rok 1908. – Lwow: Nakł. Galic. s.k. Namiestnictwa; Z drukarni W. Łozińskiego, 1908. – 1353 s.

Статтю подано до редакції 18.03.2014 р.